

Martsdagene 1848 i Åbenrå

Af G. Japsen

¹ I 1848 var den danske bevægelse i Åbenrå en halv snes år gammel. Takket være det arbejde, Frederik Fischer og hans venner havde udført, fandtes der nu et bevidst dansk parti i byen. Da der under de danske troppers besættelse af Åbenrå i april 1848 var tale om at afskedige det hidtidige bystyre, havde Fischer ingen vanskeligheder med at foreslå fuldt ud egnede kandidater til de 12 poster i deputeretkollegiet². Det danske partis svaghed bestod i, at det i overvejende grad fandt sine tilhængere i småborgerskabet, dvs. i kredse, der stærkt følte deres afhængighed af byens øvrighed og rige borgerskab, og som derfor i stor udstrækning foretrak at holde sig uden for al politik. I Fischers breve vil man finde mange udtryk for hans desperation over dette befolkningslag, der erklærede, at »de er ingenting, intet, hverken dansk eller tysk«. Byens underklasse: daglejerne, søfolkene og tømrerne ved de tre skibsværfter, havde ganske vist lejlighedsvis demonstreret sit danske sindelag, men før 1848 regnede man den hverken fra dansk eller slesvigholstensk side for en politisk faktor.

Set udefra var det danske parti uanseligt og kunne kun pege på få synlige resultater. Dets vigtigste aktiver var det af Fischer redigerede »Apenrade Ugeblad«, og det ligeledes af Fischer ledede danske bibliotek, begge lige bemærkelsesværdige i en by, hvor kun få børn fik nogen undervisning i dansk. Først i slutningen af 1847 følte man sig fra dansk side stærk nok til at kunne iværksætte en aktion i et offentligt anliggende, idet ca. 100 næringsdrivende borgere, under henvisning til en i Fischers blad offentliggjort artikel, vendte sig mod den af den slesvigholstensksindede rektor Nissen førte skolepolitik³. Snart efter oprettedes

en dansk-orienteret kommunalpolitisk forening, »Union«, som vakte røre, ved at angribe byens sparekasse, fordi den havde bragt 2000 mark kurant i den slesvigholstenske landsbank⁴. Men det var også alt. Inden for administration, retsvæsen, skole og kirke var det tyske sprog så enerådende som nogensinde. Ikke ét af sine folkeligt set velbegrundede krav havde danskheden kunnet sætte igennem. Om det så var den meningsløse tyske salmesang ved den danske eftermiddagsgudstjeneste, blev den nu under de tiltagende nationale modsætninger officielt forsvaret som et værdifuldt klenodie.

Den slesvigholstenske retning i Åbenrå var opstået i 1830erne som liberalt parti, vendt mod enevælden og dens embedsmænd, men efter 1840 havde embedsmænd og storborgere fundet hinanden i fælles modsætning til daniseringsbestræbelserne. Omkring 1848, da enevældens afskaffelse kun var et tidsspørgsmål, opfattede disse gammel-slesvigholstenerne sig som et i det væsentlige statsbevarende parti; den ønskede forfatning skulle lovfæste de overleverede statsformer: Hertugdømmernes selvstændighed skulle opretholdes, tysk skulle forblive Hertugdømmernes statssprog, og det samlede monarki skulle bevares. Dette program forenede næsten hele Åbenrås overklasse: købmænd, skibsredere og embedsmænd.

Denne traditionsbundne slesvigholstenisme kunne ikke tilfredsstille byens intellektuelle (advokater, læger, lærere etc.) og den del af byens håndværkere, der på grund af afstamning eller uddannelse følte sig knyttet til tyskheden. De foragtede de moderate påberåbelse af gamle traktater og rettigheder og følte sig som en del af den demokratiske stortyske bevægelse. Dette radikale parti gik ind for folkesuveræniteten, det ønskede Hertugdømmernes nøjest mulige tilknytning til Tyskland samt Slesvigs optagelse i det Tyske Forbund og dermed monarkiets sprængning. Det tiltagende revolutionære røre i Europa og udsigten til oprettelse af en tysk stormagt gav den radikale tyske retning en mere og mere fremtrædende plads i Åbenrås politiske liv.

Den danske modbevægelse hindrede de moderate slesvigholstenerne og navnlig det radikale tyske parti i at skaffe sig den massetilslutning, der var det almindelige i byer, hvor det natio-

Frederik Fischer

nale problem ikke spillede en lokal rolle (f. eks. i Tønder). De radikale håbede, at en omvæltning i Tyskland og Hertugdømmerne, der gav det demokratiske parti en førende stilling, ville gøre det muligt for dem at drage Åbenrås talstærke småborger-skab over på deres side og dermed reducere danskheden til en ubetydelig sekt.

Den fælles modsætning til den danske bevægelse tvang den slesvigholstenske og den tysk-radikale retning til at holde sam-

men udadtil. Begge fløje mødtes i den af de radikale beherskede »Bürgerverein«, der var oprettet i 1840. Herfra udgik næsten ethvert initiativ i tysk retning. Den moderate fløj deltog kun i ringe grad i det praktiske politiske arbejde. Her dominerede de radikale: mænd som apoteker Hans Karberg og hans broder købmand Lorenz Karberg (begge fra Sønderborg), fysikus v. Maack (født i Hamborg, men opvokset i København), købmand M. H. Lüders (partiets Nestor, født i Tønder), bager Asmus Lorentzen (af Fischer ikke ueffent kaldet »partiets Danton«) og Hans Kopperholdt, der indtil 1839 havde redigeret byens liberale ugeblad, og som nu igen boede i Åbenrå, vistnok alene optaget af politisk agitation (de to sidstnævnte var indfødte åbenråere).

I Åbenrås selvsupplerende bykollegier fandtes ingen repræsentanter for den dansksindede retning. Deputeretkollegiet havde lige siden 1830'erne været domineret af de liberale og ville i en kritisk situation utvivlsomt rette sig efter de radikale. Af dets tolv medlemmer var kun to håndværksmestre, og disse tilhørte det tysk-demokratiske parti. Dets to yngste medlemmer: købmændene Ludolph Davidsen og Jürgen Lorentzen, stod efter Fischers mening den slesvigholstenske bevægelse så fjernt, at deres fjernelse ikke var nødvendig fra et dansk synspunkt⁵. I magistraten henregnedes ældste rådmænd, skibsrederen, agent Jørgen Bruhn (byens rigeste mand) til den »loyale«, kongetro retning; bysekretæren, den i Slesvig fødte V. A. Suadicani, var moderat slesvigholstener, men søgte som kongelig embedsmand og juridisk sagkyndig at indtage en neutral holdning; af de to andre rådmænd, købmændene J. Ahlmann og M. A. Hartmeyer, støttede den sidstnævnte ivrigt den slesvigholstenske sag.

Endelig var der borgmesteren, Georg Schow, der havde gjort sin entré i Åbenrå som nidkær bekæmper af liberalismen. Han havde dengang kraftigt støttet Frederik Fischers ansøgning om at blive redaktør af byens ugeblad. Den dansk-nationale bevægelses folkelige præg frastødte ham dog langt mere end den liberale slesvigholstenisme, og inden længe samarbejdede han fortrinligt med sine tidligere modstandere i bekæmpelsen af »den danske propaganda«. Han kom derved i et meget tvetydigt forhold til regeringen, hvis antiliberale politik stemte godt overens

*Borgmester
Georg Schow.*

med hans arrogante væsen, men hvis kamp mod »de statsopløsende tendenser« han kun støttede på skrømt. I 1847 skrev den nye præsident for den slesvigholstenske regering på Gottorp, L. N. Scheele (en fætter til Georg Schows fader), om ham, at han var en harefod, der snakkede lige eftergivende til begge sider, som altid havde sin fordel for øje, og som hørte til dem, der anså den gode sag for tabt og derfor havde vendt sig til den anden⁶. Der var i øvrigt ingen tvivl om, at borgmester Schow var en dygtig embedsmand.

OMVÆLTNINGENS FORBEREDELSE

17. 3.—24. 3.

Det stærke røre, som forfatningsreskriptet af 28. januar 1848 fremkaldte overalt, sporedes også i Åbenrå. I februar blev der i Åbenrå og omegn i stor mængde uddelt eksemplarer af et slesvigholstensk flyveskrift: »Das dänische Verfassungs-Reskript

vom 28. Januar 1848«, som var trykt i Bremen⁷. Den indenlandske spænding øgedes overordentligt ved efterretningen om monarkiets fald i Frankrig. »Næppe var det blevet bekendt, hvad der er forefaldet i Paris«, skrev Fischer i sit blad⁸, »førend man hørte glade forsikringer om, at nu ville »Schleswig-Holstein« snart fremtræde i sin fulde glans«. Fischer mente dog, at den franske revolution ville give hele Tyskland andet at tage vare på »end at applaudere til den nordalbingiske farce«. Som bekendt kom det til at gå lige omvendt. Slesvigholstenernes krav blev prøvestenen for den tyske revolutions styrke, og reaktionens sejr i Tyskland ensbetydende med den slesvigholstenske opstands nederlag. Lederne af det radikale parti i Hertugdømmerne skønnede nu, at tiden var kommet til at opnå Slesvigs tilknytning til Tyskland ad revolutionær vej.

I de første uger af marts nåede en stigende strøm af foruroligende og ophidsende meddelelser og rygter fra ind- og udland Nordslesvig, men først den 15. marts blev man her for alvor draget ind i forberedelserne af den omvæltning, der tilstræbtes af de radikale kredse. Om aftenen på denne dag ankom føreren for den radikale retning i Slesvig, A. W. Beseler, til Haderslev, hvor han mødtes med medlemmer af den slesvigholstenske borgerforening⁹. Den rimeligste forklaring på denne rejse få dage før det afgørende stændermøde i Rendsborg den 18 marts er, at Beseler har villet sondere de danske nordslesvigeres stilling til det radikale slesvigholstenske partis revolutionsplaner. Det vides, at han forhandlede i timevis med Nis Lorenzen, og Laurids Skau kunne den 18. i et brev til kongen gøre nøje rede for de revolutionæres hensigter¹⁰. Utvivlsomt er det radikale partis tilhængere i Nordslesvig ved denne lejlighed blevet orienteret om den kommende opstand. Om morgenen den 17. (en fredag) forlod Beseler Haderslev for at kunne deltage i det afgørende møde i Rendsborg den følgende dag.

På hen- og tilbagereisen har Beseler sikkert haft samtaler med de radikale ledere i Åbenrå. Fischer berettede et par uger senere¹¹, at der straks efter Beselers besøg »sporedes i blandt vore schlesvigholsteinere mere bevægelse og en mere truende kækthed end nogensinde. Man hørte ytringer, inden søndagen

ville alting være afgjort og det danske åg afkastet«. Beselers meningsfæller i Åbenrå indledte deres del af den fælles aktion samme dag, som Beseler forlod Haderslev. Det af de radikale beherskede deputeretkollegium foreslog nemlig den 17., at der skulle oprettes en borgervæbning »til opretholdelse af ordenen i påkommende tilfælde«. I et møde, hvori begge bykollegier deltog, satte magistraten dog igennem, at man først skulle indhente Gottorp-regeringens tilladelse, og i ansøgningen taltes der afdæmpet om »oprettelse af en sikkerhedsvagt til støtte for politiet«. Den 18. marts afsendtes andragendet til Slesvig.

Den revolutionære bevægelses fremtrængen ledsagedes overalt af oprettelse af borgervæbninger. Ingen var i tvivl om, at de radikale ønskede at bruge disse bevæbnede korps til at give deres krav eftertryk over for magthaverne, selvom man udadtil gav det udseende af, at man væbnede sig mod »communisticke Tendentser«¹². I den givne situation betød oprettelsen af den åbenråske borgervæbning, at hovedindflydelsen i byen var ved at gå over til det tyske omvæltningparti. Myndighederne vovede ikke at modsætte sig korpsets oprettelse, thi i den »mere opildnede og intelligente del af borgerskabet«, skrev borgmester Schow den 15. april i sit forsvarsskrift¹³, var stemningen sådan, at disse i givet fald ville have oprettet borgervæbningen mod øvrighedens vilje. For at forhindre, at det radikale element på denne måde fik magten i borgervæbningen, fortæller Schow, så han ikke anden udvej end at gå med til oprettelse af en sikkerhedsvagt, ved hvis hjælp de forskellige partier i Åbenrå i fællesskab skulle opretholde ro, orden og sikkerhed.

Søndag d. 19. marts om aftenen nåede meddelelsen om Rendsborg-mødets beslutninger til Åbenrå. Da borgmester Schow hørte, at der var nedsat et tremandsudvalg bestående af Beseler, Reventlow og Bargum, og at en deputation skulle bringe Hertugdømmernes ultimatum (som han selv kalder det) til København, stod det ham klart, at der nu forestod »et alvorligt brud mellem Hertugdømmerne og Kongeriget«. Han besluttede derfor straks at rejse til Slesvig for at rådføre sig med ledende embedsmænd i den slesvigholstenske regering. Den 20. marts om aftenen ankom Schow til Slesvig, hvor han først talte med borgmester

Jensen, derpå med regeringspræsident von Scheele og med regeringsråderne v. Harbou og Heinzelmänn. Af de to sidstnævnte fik han et råd, der passede ham, fordi det svarede til den holdning, han selv havde indtaget i borgervæbningssagen: At gøre modstand ville kun betyde at gyde olie på ilden; det var derfor myndighedernes pligt at søge at bevare ledelsen af bevægelsen for dog at kunne afværge excesser mod personer og ejendom. Han erfarede tillige, at Gottorp-regeringen var kommet Åbenrås andragende om tilladelse til at oprette en sikkerhedsvagt i forkøbet og i et cirkulære til alle magistrater havde opfordret disse til at oprette sådanne vagter. Endelig hørte han, at Scheele havde sendt regeringsråd Höpfner til København og gennem ham anmodet om sin afsked.

Tidlig tirsdag morgen (den 21. marts) forlod Schow Slesvig, bestyrket i sin opfattelse af ikke at burde yde modstand mod den slesvigholstenske omvæltning. I Flensborg aflagde han på hjemrejsen fra Slesvig visit hos borgmester Chr. Fr. Callisen — vel sagtens for at påvirke ham til at indtage en lignende holdning over for opstanden. I Åbenrå indkaldte han endnu samme dag bykollegierne til møde og satte dem ind i situationen. Det gjaldt nu om hurtigst muligt at få oprettet borgervæbningen. Man vedtog et foreløbigt reglement for korpset, godkendte en offentlig kundgørelse om oprettelsen og opfordrede alle interesserede til at samles på rådhuset den 23. marts kl. 9, hvor indregistreringen skulle foretages af bykollegierne. Endvidere sendte man to kommissærer til Hamborg for at købe 200 geværer med bajonet, da der ikke fandtes passende våben i Åbenrå¹⁴. På denne travle dag skrev Schow også et brev til en bekendt, kancellideputeret Adolf v. Moltke i København (en broder til postmesteren i Åbenrå). Han ønskede åbenbart at fremstå som den for landets vel bekymrede kongetjener. Han skildrede den faretruende stemning og bad Moltke viderebringe hans ord til kongen. Stormen kunne forebygges ved rettidige indrømmelser, skrev han, idet han tilføjede, at en øjeblikkelig afgørelse af spørgsmålet om Slesvigs optagelse i det Tyske Forbund ikke var påkrævet, da der herskede delte meninger herom i Hertugdømmerne¹⁵.

Den følgende dag offentliggjordes opråbet om sikkerhedskorp-

sets oprettelse i Apenrade Ugeblad. Fischer havde åbenbart tænkt sig at tage kraftigt til orde mod den slesvigholstenske opstand, men Schow bevægede ham til »frivilligt at trække to op-hidsende artikler tilbage«, idet han i en samtale stillede ham i udsigt, at både hans trykkerpresse og hans hus i modsat fald ville blive ødelagt, »wobei aller Wahrscheinlichkeit nach auch seine Person nicht leer ausgegangen wäre«¹⁶. Fischer skriver mindre snørklet, at Schow erklærede, »at han ikke i mindste måde indestod for hans (redakt.s) og hans families liv«¹⁷. Episoden viser, hvor spændt stemningen i byen var, og hvor afmægtigt det danske parti følte sig, også forud for den provisoriske regerings dannelse.

Torsdag den 23. marts indledtes den slesvigholstenske opstand. Berlingske Tidendes meddelelse om martsministeriets dannelse nåede på denne dag Hertugdømmerne og satte lavinen i skred. Meddelelsen blev også læst i Åbenrå og dens betydning forstået. Den radikale lederkreds besluttede øjeblikkeligt at sende en pålidelig mand til Beseler i Slesvig for at tilskynde til hurtig handling. Valget faldt på Hans Kopperholdt, og denne rejste sporenstregs til Slesvig. Ved ankomsten hertil viste det sig imidlertid, at Beseler allerede var blevet underrettet og en time forinden var taget til Kiel¹⁸. — I Åbenrå indtegnedes på denne dag ca. 125 medlemmer af sikkerhedskorpset, fortæller Schow, og tallet steg i løbet af de følgende dage til ca. det dobbelte.

Natten mellem den 23. og 24. marts proklameredes den provisoriske regering i Kiel, og om formiddagen den 24. satte den sig i besiddelse af Rendsborg fæstning. Meddelelsen om den provisoriske regerings dannelse blev bragt til Åbenrå af Kopperholdt. Han hørte den store nyhed om morgenen den 24. marts hos den kendte slesvigholstenske politiker C. F. Heiberg i Slesvig. »Jeg ilede tilbage«, fortalte han i 1850, »bragte den første besked til Flensborg og bekræftede over for Bremer, at han skulle være medlem af den provisoriske regering. Uden for byen stod jeg af vognen, gik til fods gennem byen og fik flensborgerne på benene. Min meddelelse om, at preusserne kunne være der om få dage, satte mod i vort derværende parti«. Det tør herefter antages, at

meddelelsen om den provisoriske regerings dannelse nåede til Åbenrå ud på eftermiddagen. Det radikale partis ledere mødtes straks til en hemmelig rådslagning hos købmand Lorenz Karberg. For at opnå Åbenrå bys officielle anerkendelse af den nye regering satte de sig dernæst i forbindelse med borgmester Schow. Under denne samtale viste det sig, at Schow uforbeholdent stillede sig på revolutionens side. Kopperholdt fortæller udtrykkeligt, at Schow »i overværelse af Deres broder [dvs. Lorenz Karberg] over for mig erklærede sin venlige anerkendelse af den provisoriske regering, og dette skete før De [dvs. apoteker Hans Karberg] ankom fra Rendsborg med den trykte proklamation, altså før vi vidste, at den provisoriske regering havde dannet sig i Frederik d. 7.s navn«.

Den mand, der i sin tid, som enevældens repræsentant, havde udsat Kopperholdt for årelange chikaner, rakte ham nu hånden til støtte for en revolutionær regering! Schow selv nævner forståeligt nok ikke samarbejdet med revolutionspartiet. Hans fremstilling af begivenhederne i en lang erklæring dat. 15. april er vidnesbyrd om et omhyggeligt tilrettelagt forsvar, der har til formål at vælte oprørsanklagen fra hans skuldre. Sådan skrev han på et tidspunkt, da de kongelige tropper havde besat hele Slesvig, og de fleste embedsmænd havde afgivet forsikring om deres troskab mod kongen. I maj og juni, da Schow stod foran sine dommere, var den militære og politiske situation imidlertid ganske forandret: den provisoriske regering herskede i begge hertugdømmer, tyske tropper stod i Jylland, og en tysk stormagt var ved at opstå. Hvad der før havde været en forbrydelse, blev nu Schows hæder; mens han tidligere havde skildret sig selv som en mand, der af en ophidset folkehob var blevet tvunget til at gøre gode minner til slet spil, hedder det nu i retsprotokollen: »Da dette brud [mellem Kongeriget og Hertugdømmerne] virkelig indtraf, havde komparenten fuldstændig tilsluttet sig bevægelsen«, ja, Schow erkender, at han »har stillet sig i spidsen for bevægelsen«¹⁹. Schows holdning både under og efter disse skelsættende dage bekræftede ganske Scheeles karakteristik af ham: han var altid at finde på de stærkestes side.

OMVÆLTNINGENS GENNEMFØRELSE

24. 3.—25. 3.

På grundlag af Schows egen beskrivelse af sine bevægelser den 24. marts, af de forsigtige udtalelser, der blev fremsat af medlemmer af bykollegierne og af kommunale bestillingsmænd under et forhør i Åbenrå den 13. april, og af Kopperholdts ovenfor citerede brev, kan man tegne følgende billede af dagens begivenheder i Åbenrå:

Schow havde, lige siden han i Berlingske Tidende læste om martsministeriets udnævnelse, været klar over, at det brud, han havde ventet lige siden Rendsborg-mødet, nu var ved at ske. Fra en svoger, der var ansat som volontør i det slesvigholstenske kancelli, modtog han et brev, hvori det hed, at kongen havde måttet opgive al magt. Henimod aften fik Schow en øjenvidneskildring fra København. Den blev givet af kancellisekretær v. Warnstedt, der, ligesom flere andre, passerede Åbenrå efter i protest mod udviklingen i Kongeriget at have forladt sit embede i København. Lidt senere sendte amtmand v. Stemmann bud efter Schow. Det viste sig, at Stemmann havde besøg af regeringsråd Höpfner og grev Arthur Reventlow, der var på gennemrejse fra Slesvig. De fortalte om oprettelsen af den provisoriske regering, om besættelsen af Rendsborg fæstning og om den slesvigholstenske regerings opløsning. De rejste straks videre, mens Schow blev tilbage for sammen med Stemmann at drøfte, hvilken holdning de skulle tage til begivenhederne. De enedes om, siger Schow, »at lade sig lede af omstændighederne«. På vejen hjem fortalte Schow nyhederne til bysekretær Suadicani, som han traf hos sin moder (de boede i samme hus i Slotsgade). I sin skriftlige erklæring siger Schow, at han havde håbet, at de »trøstesløse efterretninger« kunne hemmeligholdes til den følgende dag. Da han på sin videre vej kom over torvet, traf han imidlertid »en mængde højst ophidsede mennesker«, der forlangte, at han straks skulle anerkende den provisoriske regering. Han svarede dem, siger han, at dette spørgsmål måtte afgøres af bykollegierne, hvis beslutning han ville bøje sig for. Man kan gå ud fra, at både de revolutionære slesvigholstenere og Schow er gået til tor-

*Amtmand
Christian Stemann.*

vet på dette sene tidspunkt for at høre, hvilke nyheder der måtte komme med posten syd fra ved 11-tiden.

Med diligenen ankom denne aften apoteker Karberg, som fra Rendsborg medbragte den provisoriske regerings kendte proklamation, hvori magtovertagelsen begrundedes med, at kongen var ufri. Først med denne proklamation var der skabt mulighed for at gennemføre byens officielle anerkendelse af den nye regering. Gennem samtalen med Kopperholdt og købmand Karberg var Schow orienteret på forhånd. Han kunne derfor straks tage ledelsen og handle med sædvanlig hurtighed og myndighed*.

* Samtalen mellem Schow, Kopperholdt og Karberg har muligvis fundet sted hos bysekretær Suadicani efter Schows besøg på Brundlund. Det er i hvert fald påfaldende, at Schows besøg hos Suadicani oprindelig hverken blev nævnt af Schow i dennes detaljerede redegørelse for sine bevægelser om aftenen den 24. marts eller af Suadicani under forhøret den 13. april. Det kom kun frem, fordi Suadicani — sikkert urigtigt — under dette forhør påstod, at det var Schow selv, der henved midnat havde hentet ham til byrådsmøde. Under forhørene afviste Schow kategorisk denne påstand og nævnedes så, at han havde truffet Suadicani hos sin moder.

Ved 11-tiden gik Schow over til rådsbetjent Ipland, der havde bolig på selve rådhuset, og bad ham indkalde bykollegierne til møde klokken tolv nat. Ipland havde næppe fået tændt lys, fortalte han under forhøret den 13. april, før rådhuset fyldtes af det radikale partis tilhængere, deriblandt en del fremmede. I mødesalens ene hjørne anbragtes apoteker Karbergs sort-rødgylde tyske revolutionsfane som et symbol på, at man opfattede omvæltningen som en del af den tyske friheds- og enhedsbevægelse. I et andet hjørne stod en fane, der tør identificeres med en rød slesvigholstensk fane med løver og nældeblade i et felt i midten. »Die unvergessliche Geisterstunde« kalder Kopperholdt det natlige møde, da Åbenrå by, først af alle nordslesvigske stæder og tidligere end Flensborg, anerkendte den provisoriske regering, flere dage før den skriftlige opfordring hertil forelå. Det var omvæltningens triumf. »Folkemængden var bevæget, og det gik meget stormfuldt til, dog uden voldsomhed«, således skildrede agent Bruhn den 13. april atmosfæren under mødet. »Omgivet af en talrig menneskemængde« oplæste Schow den provisoriske regerings proklamation. For at sikre en enstemmig godkendelse betonedes Schow kraftigt den nye regerings lovlighed. Rådmand Ahlmann, der sad i nærheden af borgmesteren under det natlige møde, forklarede under forhøret, at Schow efter oplæsningen spurgte, om de ville tiltræde den provisoriske regering, der jo handlede i kongens navn og ville afgive styrelsen, så snart kongen atter var fri. Schow konciperede nu på stedet en skrivelse til den provisoriske regering, som han læste op for de tilstedeværende, og som alle medlemmer af bykollegierne derpå underskrev. En drøftelse fandt ikke sted, og ingen uden Schow synes at have taget ordet. Det underskrevne aktstykke var meget forsigtigt affattet. Ifølge Suadicani erklærede man, at kommunens repræsentanter holdt det for deres pligt i overensstemmelse med kommunens ønsker at underkaste sig regeringens befalinger. I sin erklæring af 8. april til regeringskommissionen undskyldte magistraten sin holdning med, at det var dens pligt »ikke at give slip på ordenens tøjler«. Der er ingen grund til at tro, at magistraten hermed afgav et falsk vidnesbyrd. De moderate slesvigholstenere var endnu langt fra overbevist om,

at en statsomvæltning var en nødvendighed; for dem var de radikales dominerende rolle et onde, man måtte affinde sig med, så længe det revolutionære røre varede ved²⁰.

Allerede da klokken var to om natten, kunne Lorenz Karberg og fysikus v. Maack sætte sig i postvognen for at bringe anerkendelsen til Rendsborg²¹. De forsamlede slesvigholstenere drog fra rådhuset med faner i spidsen og syngende »Schleswig-Holstein meerumschlungen« gennem byens gader²².

I nattens løb blev den slesvigholstenske regerings proklamation trykt og ved daggry på magistratens foranstaltning opklæbet på gadehjørnerne, og embedsmændene i byen fik i konvolut med magistratens segl tilstillet to eksemplarer af den²³.

Nu trådte også sikkerhedskorpset i funktion som det nye styres væbnede magt. Dets ledende mænd, der delvis var identiske med det radikale partis førere, var nøje forbundet med bykollegiernes medlemmer. Borgmester Schow havde derfor ingen vanskelighed med at bevare kontrollen over det og afholde det fra ubesindigheder som en planlagt demonstration mod amtmanden for at få ham til at erklære sig for den provisoriske regering eller et eventyrligt togt til Haderslev for at tvinge myndighederne der til det samme²⁴. Korpsets chef var ejeren af kancelligodset Høgebjerg, kaptajn og skibsreder Hans Bruhn, en broder til agenten, men modsat denne en ivrig tilhænger af den protyske retning²⁵. Blandt korpsets øvrige ledende personer nævnes advokat H. J. Nissen²⁶ og navnlig apoteker Hans Karberg. Han var »en af dem, der gjorde sig overordentlig umage for efter fattig evne at spille en vild jakobiners rolle«, hedder det 4. 4. 1848 i Apenrade Ugeblad; »beladt med en del våben rendte han omkring med de mest bydende ord og fagter og gjorde alle vegne sin myndighed gældende«. Korpsets medlemmer var kendelige på et hvidt bind om armen og kokarde i huen. Indtil de i Hamborg bestilte geværer ankom, bestod deres bevæbning af »jagtgeværer, pistoler og en enkelt sabel«²⁷.

De revolutionære slesvigholstenere opfattede som nævnt omvæltningen som en del af den tyske enhedsbevægelse, og det var dennes sort-rød-gyldne farver, der prægede martsdagene. Fra rådhusets vinduer vajede fra om morgenen den 15. de to flag,

der om natten havde været anbragt i mødesalen. På torvet (vel sagtens hos apoteker Karberg) vajede et sort-rød-gyldent flag²⁸, og både Schow og Fischer fortæller, at de fleste af de sløjfer og kokarder, der blev båret, ligeledes var i disse farver. Andre iagttagere (agent Bruhn, vægter H. C. Nielsen, Gamborg, Suadicani) taler skiftevis om tyske, slesvigholstenske og oprørsflag, uden at det er klart, hvilken fane der sigtes til. Den samme tvivl gør sig gældende med hensyn til sikkerhedskorpsets kokarder, der efter alt at dømme også har været sort-rød-gyldne, selv om Gamborg kalder dem slesvigholstenske.

Sikkerhedskorpset trådte i aktion efter en velovervejede plan. Det blev straks om morgenen sat ind på to fronter: mod det danske partis ledende mænd i byen, og mod de farer man frygtede fra den danske landbefolknings side. For at imødegå den sidstnævnte trussel blev alle indgange til byen besat og alle ind- og udpasserende anholdt. På Schows ordre opstilledes der vagtposter hos de danske førere Fischer og Grauer. Flere danske borgere blev tvunget til at underskrive en revers og give håndslag på, at de ville afholde sig fra alle danske »Umtriebe«. Fischer fik besked om, at hans blad kun måtte udkomme, hvis det blev redigeret i slesvig-holstensk ånd²⁹. Op ad dagen fandt Fischer det rådeligst at forlade byen og fik af Schow frit lejde til at tage til Kolding. Da professor Paulsen fra Kiel om eftermiddagen passerede Åbenrå på vej nordpå og tog ind hos Fischer, var denne rejst³⁰. Både Paulsen og baron Eggers fra Slesvig blev under deres ophold i Åbenrå forsynet med »beskyttelsesvagter«³¹. Gamborg giver i sine dagbogsoptegnelser et for dagen typisk stemningsbillede: »Klokken 11 om aftenen kom diligencen, og jeg gik op på postgården for at se prof. Paulsen afrejse med samme. Straks derpå så jeg ham komme i midten af en afdeling af den frivillige borgervagt, som anførtes af min principal³², med dragen sabel. Også borgmester Schow og flere bekendte slesvigholstenere, hvoriblandt apoteker Karberg, havde indfundet sig og omringede professor Paulsen og diligencen under idelige forhønelser«. Således blev byens dansksindede parti gjort tavs.

Alle disse revolutionshandlinger udgik fra det tysk-radikale parti, der i martsdagene helt havde byen i sin magt. Det virkede

med energi, ja fanatisme for den stortyske tankes sejr i Åbenrå. Disse bestræbelser mødte fjendskab fra dansk side, skepsis hos gammel-slesvigholstenerne og slet ingen forståelse hos almuen. Andet var heller ikke at vente i en by som Åbenrå, hvis indbyggere kun havde en meget svag forbindelse med Tyskland. Omvæltningens partiets stilling kunne være blevet langt stærkere, hvis det havde søgt at realisere sine demokratiske programpunkter. Der kendes imidlertid ingen handling og ingen udtalelse fra dets side, som røber interesse for de brede lag. Det havde derved på forhånd sat sig selv ud af spillet som leder af almuen, der netop nu rejste sig af sin politiske søvn, vakt til dåd af det politiske uvejr.

For at formå embedsmændene i byen til at adlyde den provisoriske regering, aflagde borgmester Schow sammen med den øvrige magistrat (sikkert med undtagelse af agent Bruhn) besøg hos dem i dagens løb. Pressionen gav det ønskede resultat, idet dog den lige udnævnte amtsforvalter Krogh gav et undvigende svar, og postmester Moltke erklærede, at han ikke ville vige et skridt fra den ed, han havde aflagt til kongen³³. Det fremgår i øvrigt klart af det fremførte, at embedsmændene i Åbenrå hverken var opstandens bagmænd eller tog ledende del i den.

Borgmester Schow fik i løbet af den 25. endnu engang lejlighed til at vise, hvor fuldstændigt han havde tilsluttet sig revolutionen. Oberst v. Holstein, der var på vej nordpå med den del af dragonerne fra Slesvig, som var forblevet tro mod den danske regering, forlangte hos amtmand von Stemmann fri ret til gennemmarch gennem Åbenrå (de var formentlig blevet standset af sikkerhedskorpsets vagtposter). Stemmann tilkaldte Schow og Sua-dicani. Henvendt til v. Holstein erklærede Schow imidlertid, efter hvad han oplyste under forhøret den 31. 5., at gennemmarchen ville volde vanskeligheder, og at militæret i hvert fald måtte aflevere våbnene. Da v. Holstein kategorisk afviste dette krav, erklærede Schow, at han ville forelægge spørgsmålet for bykollegierne. Oberst v. Holstein har tilsyneladende også bragt spørgsmålet om kvarter for de troblevne jægere fra Slesvig på bane, og under forhøret blev Schow beskyldt for at have nægtet disse kvarter. Schow svarede, at dette spørgsmål vistnok slet ikke

havde været berørt, men det kan ikke være rigtigt, thi ifølge borgerprotokollen besluttede bykollegierne at give jægerne kvarter i byen, hvis det skulle blive forlangt. Her er åbenbart igen tale om et tilfælde, hvor Schows holdning var mere stejl end det øvrige bystyres. Borgerprotokollen nævner i øvrigt ikke dragonerne; sandsynligvis fordi de på det tidspunkt, bykollegierne holdt deres møde, havde fortsat deres march nordpå uden om byen. Heller ikke jægerne marcherede gennem Åbenrå.

Bykollegierne samledes denne dag for efter den fuldbyrdede omvæltning at godkende en indberetning om situationen til den provisoriske regering. Agent Bruhn deltog betegnende nok ikke i dette møde. Selve indberetningen er ikke bevaret, men af udtalelser af Schow og af dr. Marcus (den førende slesvigholstenske politiker i Haderslev) under forhørene³⁴ fremgår, at indberetningen blev affattet, efter at embedsmændene var blevet adspurgt, om de ville anerkende den provisoriske regering, og at meddelelsen herom udgjorde indberetningens vigtigste punkt. Marcus oplyste desuden, at der i indberetningen havde stået, at der vagede tyske faner fra rådhuset, at Fischer og Grauer var »arresteret«, og at byen ønskede væbnet hjælp mod den ophidsede landbefolkning.

Det er tænkeligt, at man ved indberetningens formulering har haft den agitatoriske virkning for øje, som den kunne øve på udviklingen i Haderslev, hvor den provisoriske regering stadig ikke var blevet anerkendt. I hvert fald blev der taget en afskrift af såvel denne indberetning som af det på det natlige møde underskrevne dokument, og de blev sammen med eksemplarer af den provisoriske regerings proklamation bragt til Haderslev af advokat Nissen; også Schows husvært, købmand Marcus, en broder til dr. Marcus, rejste til Haderslev. Her havde den slesvigholstenske borgerforening dagen igennem udfoldet de største bestræbelser for at få magistraten til at anerkende den provisoriske regering. Sent om aftenen oplæstes skrivelserne fra Åbenrå i borgerforeningen i Haderslev, og med dem i hånden gik dr. Marcus henimod klokken fire om morgenen den 26. 3. til borgmester Lassen og forlangte, at Haderslev skulle følge Åbenrås eksempel. I sidste øjeblik fik Lassen sagens afgørelse udskudt

til samme dags formiddag, og på dette tidspunkt lykkedes det ham som bekendt ved direkte appel til borgerne at forhindre anerkendelsen af den provisoriske regering.

Også i Tønder virkede Åbenrås resolute overgang til den provisoriske regerings side som et ildnende eksempel. To af de »fremmede«, som overværede den natlige anerkendelse af den provisoriske regering i Åbenrå, var kendte Tønder-borgere: købmand I. C. Todsens og kæmner Rehhoff (en broder til provsten i Åbenrå). Den førstnævnte var den 24. 3. blevet sendt til Åbenrå for at købe geværer til en tøndersk borgergarde, som bykollegierne dagen i forvejen havde vedtaget at oprette³⁵. Ved middagstid den 25. 3. kom de tilbage til Tønder, hvor bykollegierne netop var forsamlet til møde. »Vi begav os straks til disse for at aflægge beretning om det, vi havde set og erfaret i Åbenrå«, skrev Todsens 28. 3. til Karberg i Åbenrå³⁶. Magistraten og de deputerede var imidlertid så forsigtige, at de ville afvente en direkte henvendelse fra den provisoriske regering. Først da denne var kommet den 26. 3., gik bykollegierne ind på det almindelige krav. Man kunne derfor en uge senere over for kongen fremhæve, at Tønder var »die letzte der sich fügenden Städte«³⁷. — Også i Flensborg bøjede bykollegierne sig 26. 3. for den provisoriske regerings netop indløbne krav om anerkendelse³⁸, medens Sønderborg, hvortil meddelelsen om den provisoriske regerings dannelse først nåede den 27. 3., besluttede at se tiden an; byen havde endnu ikke truffet et endeligt valg, da danske krigsskibes ankomst den 28. 3. afgjorde sagen³⁹.

OMVÆLTNINGSPARTIET VED MAGTEN

26. 3.—28. 3.

Søndag den 26. marts oprandt som en stille og rolig dag. Man så ikke engang »de oprørske faner«⁴⁰. På denne dag indløb imidlertid fra den provisoriske regering en ordre (dat. 25. 3.) om straks at dirigere de til Fredericia indkaldte reserver til Rendsborg⁴¹. Sikkerhedskorpset påtog sig med iver at udføre denne ordre, og medlemmernes kampmod er sikkert blevet øget ved, at de i Hamborg indkøbte geværer ankom henimod aften⁴². Fra

og med denne dag anholdtes alle landreserver, der søgte at passere Åbenrå på vej til Fredericia, af sikkerhedskorpsets vagter⁴³. De blev ført til rådhuset, hvor de fremstilledes for Schow eller rådmændene, »som i hiine Bevægelsens Dage vare for den største Deel tilstede paa Raadstuen«⁴⁴. Ifølge Schow havde den provisoriske regering pålagt myndighederne ikke at tvinge de indkaldte til at tage til Rendsborg, men opfordre dem til at begive sig til deres hjem. I Åbenrå gik man imidlertid under Schows ledelse langt videre. Nogle blev beordret til Rendsborg, mens andre, der nægtede, fik frataget deres pas. 27. og 28. 3. sendte Schow lister over afviste reserver til amtshusene i Sønderborg og Nordborg, ledsaget af opfordringer til at kontramandere de tidligere udstedte indkaldelsesordrer. Disse åbenlyst oprørske handlinger kom til at danne hovedanklagen mod borgmester Schow og blev den umiddelbare årsag til hans arrestation. I sit forsvarsskrift søgte han forståeligt nok at svække betydningen af disse skridt: han havde ikke udøvet tvang mod reserverne, og det havde stået dem frit for at gå syd på ud af byen og så »auf einem ganz kleinen Umwege« mod nord. Hvis man så uheldet på situationen, tilføjede han, måtte man indrømme, at den valgte fremgangsmåde ikke havde skadet indkaldelsen: »Overordentlige tidsomstændigheder kræver imidlertid usædvanlige forholdsregler«. Over for anklagens store bevismateriale indrømmede Schow dog 23. 5., at beskyldningerne var rigtige, men fremstillede det skete som »en følge af tvingende forhold«; initiativet var udgået fra folket, og han havde måttet fortsætte ad den vej, han var slået ind på. I det sidste forhør, den 28. 6., sagde han endelig rent ud, at »når man havde anerkendt den provisoriske regering, var det en simpel konsekvens at omdirigere reserverne«.

Efterhånden som de tilbageviste reserver nåede frem til deres garnison og der berettede om, hvad de havde været udsat for i Åbenrå, dannede der sig i hærens ledelse et billede af en by, hvis borgere var fanatiske oprørere mod deres konge. I en rapport fra 3. infanteribrigade i Fredericia 28. 3.⁴⁵ hedder det f. eks.: »I Apenrade blev de standsede, man tog bidslet af hestene for at standse vognene, men de kom dog igennem«. 29. 3. rapporterede hovedkvarteret for det nørrejydske korps i Haderslev⁴⁶: »I Apen-

rade anholder man bestandig de reserver, der frivilligt strømmer ind til os; man sætter dem i fængsel, indtil de lover at gå til Rendsborg i stedet for til Kolding; i dette øjeblik melder sig en reserve, som man har røvet sko og strømper fra; hans kammerater har mistet trøjer, veste osv. Disse excesser forøves af Apenrade borgere«. Samme dag rapporterede postmesteren i Fredericia til generalpostdirektionen: »De indkomne frifolk har formelig måttet slå sig igennem Apenrade; passene er frataget dem; marchpenge har de ikke erholdt, og embedsmændene har villet forcere dem til at gå til Rendsborg«⁴⁷. Fra selve Åbenrå foreligger også et par udtalelser om tilbageholdelserne: Vægter H. C. Nielsen oplyste 13. 4., at murmester Frederik Schultz »har i en afstand af omtrent $\frac{1}{2}$ mil herfra byen indhentet og her til stedet tilbageført noget på vejen til Fredericia værende mandskab«, og rådsbetjent Ipland nævnede, at især apoteker Karberg havde været virksom ved tilbageholdelsen af de indkaldte⁴⁸.

Harmen på dansk side vendte sig imidlertid ikke blot mod Åbenrå by og dens borgmester, men også mod amtmand v. Stemmann, der den 26. 3. lod sig bevæge til at adlyde den provisoriske regerings ordre om at indkalde mandskabet til Rendsborg i stedet for til Fredericia⁴⁹. Man troede, at dette skridt »har haft til følge, at en stor del af amtets værnepligtige mandskab, som ellers ville være bleven indkaldt til Hans Majestæt Kongens tjeneste, befinder sig i de fjendtlige rækker«⁵⁰. Det viste sig imidlertid hurtigt, at amtmanden »ikke med nogen særdeles iver« havde efterkommet denne ordre, og at adskillige af de indkaldte slet ikke var taget afsted⁵¹. Anholdelsen af reserverne i Åbenrå havde Stemmann ingen andel i og billigede den ikke⁵².

Om eftermiddagen den 26. rejste dr. Marcus fra Haderslev til Åbenrå for at bringe hustru og børn i sikkerhed. Fra Åbenrå fortsatte han til Rendsborg⁵³. Han har utvivlsomt medbragt det overmåde oplysende brev, som borgmester Schow samme dag skrev til hertug Christian August af Augustenborg⁵⁴, med hvem han havde korresponderet i mange år. Brevet bærer tydeligt præg af det indtryk, udfaldet af styrkeprøven i Haderslev har gjort. Laurids Skau organiserer friskarer mod slesvigholstenerne, hedder det: »en behagelig udsigt for os i Åbenrå«. Af frygt

*Provst
Johs. Andr. Rehhoff.*

for bønderne har Haderslevs borgere erklæret sig mod den provisoriske regering, »og nu er Åbenrå målet«. Schow beder derfor hertugen om at opbyde hele sin indflydelse for at sørge for, at der bliver sendt militær til Åbenrå, thi »sådan som det går nu, kan det ikke blive ved med at gå godt«. Man må tage i betragtning, »at vi skal kæmpe mod fanatikere og står som ledere af en i det store og hele indifferent masse«. De fleste embedsmænd tør ikke beslutte sig. »Stemann har jeg med stort besvær fået til at tage den beslutning, at han vil tilslutte sig den provisoriske regering, og han vil sandsynligvis i morgen eller i overmorgen indsende sin erklæring til regeringen«.

Da Schow havde overbevist Stemann om nødvendigheden af at anerkende den provisoriske regering, indkaldtes amtets sogne-

fogeder og befuldmægtigede til et møde på amtshuset den følgende dag (27. marts)⁵⁵. Foruden disse og amtmand v. Stemann deltog også provst Rehhoff, herredsfoged Wardenburg, amtsforv. Krogh, husfoged v. Liweh og amtsfuldm. Brinckmann i mødet. Om morgenen, før mødets begyndelse, modtog amtmanden den officielle meddelelse om den provisoriske regerings dannelse. Af de mange deltageres udtalelser om mødet fremgår det tydeligt, at det kun var modstræbende, v. Stemann adlød den provisoriske regering. Efter at have oplæst denne regerings proklamation udtalte han, at det ikke var hans hensigt at opfordre nogen til at slutte sig til den provisoriske regering eller anerkende de i proklamationen opstillede principper, og at kun fremtiden og en nøjere undersøgelse kunne vise, om de var grundede på ret, men at han anså det for sin pligt at opretholde ro og orden. Han tilføjede, at det måtte antages, at kongens vilje ikke var fri. Stemann, fortæller sognefoged Rohde fra Brunde, kunne under sin tale ikke tilbageholde tårer, »jeg antager af kærlighed og hengivenhed for kongen«⁵⁶. Rehhoff derimod har tydelig nok søgt at få sognefogederne til at gå videre end til denne upolitiske afgørelse. Han opfordrede i hvert fald »særskilt« sognefoged Reuter fra Løjt til under de nuværende omstændigheder at vise sig som en mand⁵⁷. Forsamlingen var enig om at afvise oprettelse af sikkerhedsvagter på landet samt udbredelse af den provisoriske regerings proklamation⁵⁸.

Byen gæstedes samme dag af den provisoriske regerings overordentlige kommissær, herredsfoged Jacobsen, der skulle reorganisere og inspicere forvaltningen i Åbenrå⁵⁹. Det var sandsynligvis ham, der medbragte anerkendelsesopfordringen til Stemann, og da han havde fuldmagt til at suspendere alle embedsmænd, der ikke tilsluttede sig den provisoriske regering, skyldes det nok ham, at Stemann allerede på denne dag indsendte sin anerkendelse. Det står sikkert også i forbindelse med hans ophold i byen, at Rehhoff denne dag afgav en tilsvarende erklæring⁶⁰, at amtsforvalter Krogh meddelte den provisoriske regering størrelsen af sin kassebeholdning⁶¹, og at postmester Moltkes hus pludselig blev besat af tre mand fra sikkerhedskorpset, medens to magistratsmedlemmer bad ham afgive en erklæring i

*Kaptajnløjtnant
Magnus Suenson.*

anledning af rygter om, at han ville flygte. (Man har åbenbart frygtet, at han ville medtage kassebeholdningen)⁶².

MILITÆRE FORBEREDELSE

I de følgende dage er Åbenrås historie præget dels af de to stridende parters militære aktivitet, dels af, at danskheden uventet træder frem som en med byens tyskorienterede parti fuldt jævnbyrdig styrke. Danskhedens kerne viste sig at være et hidtil ganske overset befolkningselement, nemlig skibstømrerne ved byens værfter, der var i besiddelse af den uafhængighedsfølelse, som småborgerskabet i så høj grad manglede.

Den 25. marts havde den provisoriske regering besluttet at sende tropper ind i Slesvig så langt nord på som muligt⁶³, og da herredsfoged Jacobsen den 27. var i Åbenrå meddelte han da også, at man i de nærmeste dage kunne vente et troppekorps i byen⁶⁴. Den 26. marts afmarcherede major Michelsen med 2.

slesvigholstenske jægerkorps og frikorpserne fra Kiel fra egnen nord for Rendsborg til Flensborg⁶⁵. Den 27. marts om aftenen ankom tropperne til Flensborg⁶⁶. Her blev de imidlertid stående. Da dr. Marcus den 27. marts bad den provisoriske regering om militær hjælp, fik han som svar, at »der Norden« foreløbig måtte skøtte sig selv, og at det i det hele taget måtte overlades til de enkelte distrikter, om de ville vende sig mod nord eller syd⁶⁷. Det tør antages, at den tøvende slesvigholstenske besættelse af Åbenrå står i forbindelse med den provisoriske regerings overvejelse af en eventuel afståelse af Nordslesvig til Danmark.

Rygtet om slesvigholstenske troppers march fra Flensborg mod Åbenrå nåede det nørrejydske korps' hovedkvarter i Kolding kort efter kl. 16 den 28. marts. Kl. 19 rapporterede general Høegh Guldberg herfra, at det var »upåtvivleligt, at insurgenterne trænger frem og allerede er i Apenrade«⁶⁸. Man besluttede derfor omgående at rykke frem til Haderslev. Den 29. 3. kl. 2,30 nat afmarcherede de første danske tropper mod syd, og ved middagstid blev Haderslev besat⁶⁹.

Imidlertid var korvetten »Najaden« under kaptajnløjtnant Dirckinck-Holmfeldt 26. 3. afgang fra København til Sønderborg. 27. 3. fulgte briggen »St. Thomas« under kaptajnløjtnant M. Suenson efter med ordre til at underlægge sig kommando af »Najaden«s chef⁷⁰. Den 28. marts kl. 9,30 om formiddagen ankom »Najaden« til Sønderborg, medens »St. Thomas« lagde sig til ankers ved Hardeshøj. Dirckinck-Holmfeldt beklagede sig allerede i sin første rapport til marineministeriet (28. 3.) over myndighederne i Åbenrå: »Der kom mange indrollerede [dvs. søværnepligtige] til mig og beklagede sig over, at de i Apenrade var blevet standset af (jeg tror) herredsfoged Schou«. Suenson fik fra en forbisejlende skipper en række andre oplysninger om situationen i Åbenrå og foreslog den 29. marts Dirckinck-Holmfeldt, at en dansk orlogsmand skulle afgå til Åbenrå for om muligt at »bidrage til at gyde mod i de dansksindede«. Dirckinck-Holmfeldt mente imidlertid, at en sådan demonstration ikke ville udrette synderligt, før de danske tropper rykkede frem.

Det danske militærs planer med hensyn til Åbenrå udtrykkes klarest i den instruktion, som Tscherning 28. 3. udstedte for det

venstre flankekorps, der skulle operere fra Als og Sundevad: »Når forbindelsen med hovedkorpset [der skulle rykke frem fra Kolding] er tilvejebragt, så at dette samtidig og i forening med venstre flankekorps og en brig, som averteres herom fra venstre flankekorps, kan indeslutte Åbenrå, udføres dette hurtigst muligt. Briggen viser ved kugleskud, at den har byen i sin magt, men må dog ikke molestere byen uden i yderste nød. Oprørske embedsmænd og tyske agitatorer forvares om bord. Når Åbenrås befolkning er gjort uskadelig«, hedder det endelig, fortsættes operationerne mod Tønder⁷¹

Den 28. marts, da fremrykningen til Haderslev var besluttet, begyndte man at føre denne plan ud i livet. Kl. 21 sendte Læssøe, som stabschef for det nørrejydske korps, fra Kolding en skrivelse til flotillen ved Als. Heri udtaltes ønske om, at fremrykningen sydpå »måtte blive understøttet fra flotillens side derved, at et eller flere skibe går op ad Apenrade fjord imod byen«. Korpset »skal søge at komme i forbindelse med flotillen og ønsker, at denne bestræber sig for det samme. Hensigten med denne demonstration formener korpset at måtte være at true byen Apenrade, uden at byen dog beskydes, når dertil ikke er særlig anledning«. Den 30. marts kl. 1,45 nat kom skrivelsen kaptajn-løjtnant Suenson i hænde, og kl. 6,30 styrede »St. Thomas« fra Hardeshøj mod Åbenrå fjord.

SKIBSTØMRERNES DANSKE MODAKTIONER

28. 3—30. 3.

I Åbenrås tysksindede kredse havde nyheden om slesvigholstenske troppers ankomst til Flensborg selvfølgelig forbedret humøret, der var dalet stærkt siden Haderslevs ikke-anerkendelse af den provisoriske regering. Hovedkilden til vort kendskab til udviklingen i Åbenrå i de følgende dage er de ovenfor omtalte dagbogsoptegnelser, som C. Gamborg i 1891 »muligst uforandret« offentliggjorde i bladet »Vort Forsvar«. Gamborg, en præstesøn fra Sjælland, var 1846 blevet ansat hos tømrmester Paulsen og bestyrede 1848 hans værft som mestersvend. Han var da 25 år gammel. »I forventning om troppernes nære ankomst«, skrev han den 28. i sin dagbog, »begynder de tysksindede idag at hån

*Skibsbygmester
Jürgen Paulsen.*

og chikanere adskillige dansksindede«. Gamborg var der dog ingen, der generede, da han bag sig havde skibstømmerne, »der uden undtagelse er dansksindede«. Paulsen (Gamborgs principal) havde i de sidste dage flere gange udtalt, at han håbede at komme til at bygge en afdeling til den kommende tyske flåde, og ved middagstid hejste han igen sit tyske flag. Dette blev signalet til åben modstand fra skibstømmernes side. Gamborg fortæller: »Da jeg efter middag kom ud på pladsen, spurgte jeg tømmermændene, om de var enige med mig i, at vi ikke længere ville arbejde under dette oprørsflag. De svarede alle ja, og flere af de yngre begyndte at kaste med sten efter fanen. Dette bad jeg dem dog om at lade være, da jeg nok skulle sørge for, at den kom bort. Jeg gik da ind til hr. Paulsen, som jeg traf ved middagbordet, og erklærede ham i mit og alle tømmermændenes navn, at vi ville nedlægge arbejdet på hans værft, hvis den oprørsfane imod vor danske konge, som vajede på hans planbygning, ikke blev strøget, og — han adlød!«

Samme dag udsendte Hans Kopperholdt det første og eneste nummer af et ugeblad: »Bulletin«. Det var karakteristisk for den udvikling, der havde fundet sted i de sidste ti år, at bladet udkom på dansk. Det betonedede, at Tysklands hjælp til slesvigholstenerne var nær og aftrykte den preussiske konges brev af 24. marts, hvori han lovede støtte til opfyldelse af de slesvigholstenske krav⁷². Ved sin åbent protyske tendens virkede bladet imidlertid mod sin hensigt skræmmende på vaklende elementer: for sognefoged Borg blev den provisoriske regering »først helt mistænkelig«, da han den 29. så bladet i Åbenrå⁷³.

Heller ikke den 29. marts kom der slesvigholstensk militær til Åbenrå. Borgmester Schow sendte et nyt brev til hertugen, hvori han beklagede sig over, at der stadig ikke var kommet hjælp. Haderslev, skrev han, ville sikkert blive besat om aftenen, og næste dag ville det blive Åbenrås tur⁷⁴. I håb om troppernes ankomst blev der hejst et voksende antal tyske flag i byen. Gamborg talte i formiddagens løb med tømmerne om, »hvilken skam det var, at vi danske vedbliver at tåle dette uvæsen«. Tømmerne lovede ham, at de om aftenen ville være ham behjælpelige med at skaffe alle de tyske flag af vejen. Der blev nu etableret kontakt med arbejderne ved de to andre værfter, og inden en halv time fik Gamborg besked om, at alle ville være med i aktionen. Da Gamborg lod Paulsen forstå, hvad der var i gære, ilede denne op i byen, og da Gamborg kl. 2 så Paulsen igen, fortalte denne, at han havde bevæget sine meningsfæller til at tage flagene ned. Fra et barkskib, der var under bygning, så Gamborg nu »den ene fane oppe i byen forsvinde efter den anden. Inden en time var forløbet, så man ikke et oprørske flag i hele Åbenrå!« Om aftenen var der røre i gaderne. Overalt så man grupper af skibstømmere. En stor skare samledes foran rådhuset. Sikkerhedskorpsets chef, Hans Bruhn, kom ned ad rådhustrappen og søgte at få mængden til at skilles, men måtte hovedkulds retirere op ad trappen. Først da agent Bruhn, om hvem man sagde, at han havde vægret sig ved at anerkende den provisoriske regering, tiltalte tømmermændene, skiltes disse ad, »idet de gav et dundrende hurra for de danske«.

*Skibsreder, agent
Jørgen Bruhn.*

Da nogle af tømmerfolkene kl. 5 den næste morgen (torsdag den 30. marts) kom ind fra Løjt, fortalte de, at danske krigsskibe var under opsejling i Genner Fjord. Fra den tidlige morgen hørtes kanonskud uden for fjorden, og kl. 8 blev to krigsskibe iagttaget ved indløbet til den. »Tiden synes mig nu kommet til at få fanetoget i gang«, skrev Gamborg, som dagen i forvejen havde foreslået, at alle skibstømrere skulle gå i optog gennem byens gader med dannebrog i spidsen. Kl. 9 gik skibstømrerne fra Paulsens værft i samlet trop ned til havnen, hvor deres kammerater fra de andre værfter sluttede sig til dem. »Kl. halv ti var det imponerende tog med et stort dannebrogssflag i spidsen samlet på skibsbroen og satte sig under afsyngelsen af danske fædrelandssange, mange af tømmermændene med øksen på skulderen, i bevægelse op gennem brogaden. Toget gik igennem alle byens hovedgader og vakte overalt stort røre«. Gamborg stod ved rådhuset og så optoget drage forbi: »Det var et kosteligt syn her at se resterne af den tapre borgergarde opmarcherede, blege som

lig, med deres franske rifler over skulderen. De fleste medlemmer har sagt sig løs fra korpset på grund af situationens alvor«.

DANSKE KRIGSSKIBE PÅ REDEN; SLESVIG-
HOLSTENSKЕ TROPPER I BYEN.
OMVÆLTNINGSPARTIETS NEDERLAG

30. 3.—31. 3.

Situationens alvor bevirkede også, at bykollegierne samledes på rådhuset til drøftelse af den holdning, man skulle indtage over for kongens krigsmagt, der nu truede både dem og byen med gengældelse for deres frafald. Det radikale løsrivelsesparti, der i den sidste uge havde domineret byen, led nu et fuldstændigt nederlag over for byens konservative borgerskab, der stillede sig på det standpunkt, at bykollegiernes anerkendelse af den provisoriske regering først og fremmest var fremkaldt af deres ønsker om »ikke at give slip på ordenens tøjler«, og at den ikke måtte opfattes som frafald fra deres konge⁷⁵. Man kunne have tænkt sig, at borgmester Schow havde været solidarisk med de radikale, som han havde støttet i alle afgørende spørgsmål, men hans tilbøjelighed til at skjule de sande motiver til sine handlinger bag juridisk formalisme gjorde det let for ham nu at forene sig med det konservative flertal.

Ude på fjorden kom »St. Thomas« i det stille vejr langsomt nærmere. Med mellemrum affyrede den løse skud. Mange borgere begyndte af frygt for et bombardement at flytte deres ejendele ud af byen, mens skibstømrere og byens unge søfolk samlede sig ved havnen med deres dannebrogflag, svingede med hatten og råbte hurra⁷⁶. I byen vajede dannebrog forskellige steder⁷⁷. Kl. 2 lod briggen ankeret falde og løsnede en kanon, »hvis brag i det stille vejr kastes tordnende tilbage fra de omliggende skove og kyster⁷⁸. Magistraten skred nu til udførelse af kapitulationen. Agent Bruhns søn, kaptajn Hans Bruhn, fik besked om at føre Suenson til rådhuset, hvis han kom i land⁷⁹. På brohovedet hejstes dannebrog på havnens flagstang⁸⁰. Her samledes magistraten⁸¹ og sikkerhedsvagtens chef, skibsreder Hans Bruhn, for at byde krigsskibet velkommen.

Imens var Gamborg i en jolle, roet af to tømrrere, taget ud til »St. Thomas«, hvor Suenson udspurgte ham om forholdene i byen. Schows virksomhed vidste Suenson allerede besked med, og da han hørte, at de to brødre Karberg endnu var i Åbenrå, bad han Gamborg »bringe dem ligesom borgmester Schow hans hilsen, at det ville glæde ham særdeles at se de herrer ombord hos sig«. Da Gamborg igen var kommet i land, trådte han hen til Schow, »der så ud, som om han skulle synke rent sammen; jeg bragte ham kaptajn Suensons hilsen.

»Hvad skal jeg gøre?« spurgte han, henvendt til agent Bruhn.

»Naturligvis gå om bord«, svarede denne.

»Vil De ledsage mig?«

»Ja«.

De steg sammen ned i en båd og lod sig ro ombord.

I båden befandt sig også sikkerhedskorpsets chef, Hans Bruhn, der pillede det hvide bånd af armen undervejs ud til briggen⁸². Samtalen med Suenson indledtes i følge Schows egen erklæring 15. 4. med »nogle ord om tidsforholdene«, dvs. Suenson bad Schow forklare sin fremfærd over for de indkaldte reserver, og fik som svar, at Schow havde handlet »i følge den slesvigholstenske regerings bestemmelse, som var ham kommunikeret i et brev fra prinsen af Augustenborg«. Suenson anså det derfor for rigtigst at beholde Schow om bord⁸³. Suenson forlangte dernæst, at magistraten skulle sende en depeche pr. stafet til den danske styrke i Haderslev for ham. »Vi var straks rede hertil«, skriver Schow, og da Suenson krævede, at Schow skulle blive ombord, til der var indløbet svar, var man også indforstået med dette. Klokkeren halv fire var depechen parat⁸⁴ og blev sendt i land sammen med de to brødre Bruhn. Schow fik anvist plads i chefens kahyt. Briggens besætning gjorde sig nu rede til at gå i land⁸⁵, da topgasterne varskoede, at der syd fra drog tropper mod byen. Det var det 2. slesvigholstenske jægerkorps og 40 dragoner (alle i deres gamle danske uniformer og stadig kommanderet på dansk) under ledelse af major Michelsen, der sammen med et friskarekorps fra Flensborg foretog en rekognoscering mod Åbenrå⁸⁶. Klokkeren var da henimod 5.

Disse troppers indmarch forandrede med ét slag - om end

kun for en kort tid - hele situationen. Brødrene Karberg undgik deres skæbne. Undervejs ned til skibsbroen hørte de om de fremrykkende slesvigholstenere, vendte om og gik dem i møde sammen med meningsfæller fra byen. Gamborg havde forinden, med Paulsens billigelse, nået at få hejst dannebrog på tømmergården.

Flere af de slesvigholstenske frikorpsfolk har i deres erindringer skildret deres dramatiske indtog i Åbenrå og deres første møde med den danske krigsmagt⁸⁷. Gamborg stod sammen med andre i tømmergården og så briggens mandskab stå færdigt ved kanonerne, men uden at forulempe jægerne, der uanfægtede drog ind til byen⁸⁸. »Vore herrer friskarefolk«, som Heise skriver, havde for en stor del lejet sig vogne til transporten. Ved Posekær teglværk gjorde de holdt og sendte forsøgsvis en vogn med en sort-rød-gylden fane hen ad chausseen. Denne udfordring blev straks besvaret fra »St. Thomas«: »Da den tyske fane blev observeret at vaje skød 2 skarpe skud imod samme«, rapporterede Suenson. Det var de første skud, der på dansk side blev affyret mod fjendtlige tropper under treårskrigen.

Skuddene fik friskarefolkene og dragonerne til skyndsomst at gøre omkring. Ad en omvej gennem skovene nåede de senere nordfra ind i byen. Oven på dagens mange forskrækkelser blev de slesvigholstenske soldater modtaget med særlig jubel af Åbenrås tysksindede indbyggere. Foran rådhuset blev der fra begge sider holdt taler⁸⁹. Der blev kastet krans ned på dem, man løb omkring med dem arm i arm, og de blev beværtet på bedste måde⁹⁰. Ifølge Fischer indgød mange af friskarefolkene med deres »skumle og vilde udseende« byens indbyggere en panisk skræk. På grund af orlogsskibets tilstedeværelse og den danske hærs nærhed blev soldaterne ikke indkvarteret hos borgerne; de indlogeredes på slottet eller bivuakerede i gaderne.

Mens man oppe i byens hovedgader festede for de slesvigholstenske soldater, tog Gamborg i selskab med endnu et par danske ud til »St. Thomas«, der havde lagt sig til ankers ved Laksmølle ved fjordens sydside⁹¹. Senere på aftenen var Gamborg og Th. Andersens mestersvend Printz på ny ude på briggen med militære oplysninger om de slesvigholstenske styrker. Klokkeren ni

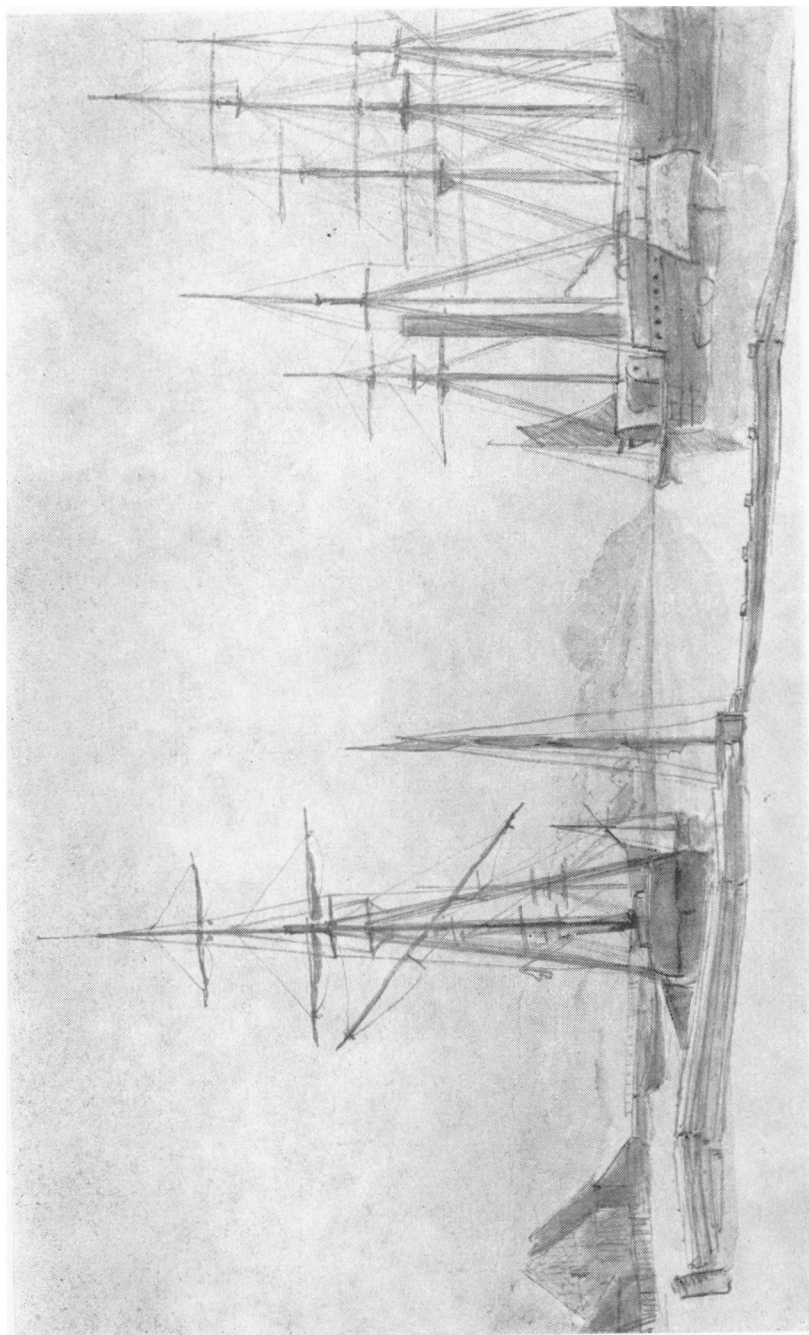
så de her borgmester Schow afgå til den højestkommanderende i Sønderborg om bord i korvetten »Najaden«s travaille. Klokkeren halv tolv om aftenen kom et par unge søfolk fra byen om bord for at gå i skibets tjeneste som frivillige.

»Tågen lå nu tæt og mørk over fjorden, så at alt var skjult derunder. Vi behøvede kun brugen af vore ører til vejledning, idet turnernes sang og skrål tydelig lød os imøde fra byen, hvor disse Tysklands ungdommelige helte fejredes af Åbenrås tysksindede borgere med sande bacchanalier, og bagved os lød på samme tid kommandoen ombord i briggen, hvor chefen til natten lod alt gøre klart for at kunne afslå en mulig forsøgt entring fra landsiden. Vi kom lykkelig ind i den lille havn ved Paulsens tømmerplads, som vi til vor glæde fandt ubevogtet«, skriver Gamborg.

Klokken to om natten så de danske orlogsskibe i Als sund to raketter mod nord; det var det mellem »St. Thomas« og »Najaden« aftalte signal om assistance. Kaptajn Steen Bille om bord på dampskibet »Hekla« (han havde den foreløbige kommando over eskadren ved Slesvigs østkyst⁹²) besluttede selv at komme Suenson til hjælp. Klokkeren 8 om morgenen den 31. marts forlod »Hekla« Sønderborg og ankom kl. 11 til Åbenrå.

I Haderslev fik general Hedemann samme morgen (31. 3.) efterretning om den fjendtlige styrke i Åbenrå. For enten at lokke den ud af byen eller skræmme den, sendtes to eskadroner under ritmester Amle mod Åbenrå⁹³. Først nu besvarede stabschefen for det nørrejydske korps, kaptajn Læssøe, Suensons den 30. 3. afsendte depeche: »For udførelsen af demonstrationen imod Åbenrå takkes«, hedder det i svaret; »den har gjort sin gode virkning både hos landfolket, vore venner, og på borgerne i Åbenrå, vore fjender«. Åbenrå ville blive besat den 1. eller 2. april, tilføjedes det⁹⁴.

I Åbenrå var stemningen meget spændt. Ingen arbejdede på skibsværfterne, og sådan har det vel været overalt i byen. Fra skibene i havnen og flagstangen på brohovedet vajede dannebrog, men rundt omkring byen kantonnerede de slesvigholstenske tropper. Inde i havnen lå det lille dampskib »König Christian VIII«, der ejedes af et åbenråsk aktieselskab. Da den danske

Dampskibet »König Christian VIII« i Abenrå havn.

hær i høj grad havde brug for skibe til troppeoverførsler, besluttede Steen Bille efter konference med Suenson at udtage dampskibet af havnen, — et under de givne omstændigheder såre dumdristigt forehavende. Lidt over middag lagde »Hekla« sig i et geværskuds afstand fra havnen med kanonerne indstillet mod byens gader. Under kommando af Suenson roede tre armerede både ind mod land. Så snart de slesvigholstenske tropper havde fået underretning herom, søgte de at barrikadere adgangen til slottet, åbenbart i den antagelse, at der nu ville blive landsat danske tropper. De blev dog hurtigt klar over deres vildfarelse, hvorpå jægerne skyndsomst marcherede ned mod havnen og tog opstilling bagved skibsbygmester Andersens materialehus, ca. 100 skridt fra damperen. Et væbnet sammenstød og alvorlige krigsskader i byen syntes nu uundgåelige, men agent Bruhn, der efter Schows arrestation var byens ledende mand, fik major Michelsen til at love, at han ville trække sig tilbage, hvis danskerne gjorde et landgangsforsøg; dersom danskerne ikke gik i land, ville han ikke lade affyre et skud, erklærede han. Ledsaget af sin søn Hans gik agent Bruhn nu, »som de eneste af borger-skabet« ud på brohovedet, hvor det »vrinlede af over 100 tømmermænd«⁹⁵.

Suenson afgav samme dag en rapport, hvori det hed: »Efter at være kommet inden for molen kom en jægerofficer med et hvidt lommetørklæde om armen ned imod fartøjerne og sagde på dansk, at byen var besat, hvortil jeg svarede ham, at det intet gjorde, da det var Hans Majestæts tjeneste, som blev udført; hertil gensvarede han, at han med våbenmagt måtte sætte sig imod, hvortil jeg observerede, at i så tilfælde ville han til svar på geværild modtage bomber, hvorefter han løb op i byen og kom senere ned med cirka 2 å 300 mand jægere, som dog holdt dem i tilbørlig afstand og ikke løsnede noget skud. Kl. 1,45 havde dampskibet »Christian VIII« bugsertov fra orlogsdampskibet »Hekla«.

Forskellige øjenvidner: S. W. Rasmussen, Hans Bruhn d. y., og C. Gamborg, har givet malende skildringer af denne spændende episode⁹⁶. Det fremgår af alle kilder, at tømmerne og søfolkene råbte »hurra« for de danske marinere, at de var Suenson be-

hjælpelige med at kaste dampskibet los, og at de på Suensons opfordring søgte at fange den slesvigholstenske officer. I følge generalstabens værk råbte officeren til Suenson: »Det koster blod!«, hvorpå Suenson i bedste stil svarede: »Lad koste!« Gamborg hørte på Paulsens tømmerplads det samme tilråb fra slesvigholsteneren, men derpå følgende svar, råbt af en af matroserne: »Det gør i hede helvede, det koster en l...!« Den mest sammenhængende beskrivelse giver S. W. Rasmussen, der selv førte pligtåren i en af bådene: »»Skyd ham«, råbte Suenson (om jægerofficeren), og en gammel konstabel (Wilhelm Olsen) smed geværet til kinden, men tyskeren trak sig bag om noget tømmerværk og gik hen til sine folk, kielerjægerne; der kommanderede han: »Træd an«. Vi entrede i en gesvindighed damperen og kastede fortøjningerne los. Den tyske prajede atter kaptajnen og råbte: »Jeg lader skyde på Dem, hvis De ikke lader dampskibet ligge og ror væk«. »Ja, prøv De på det, jeg svarer med gloende bomber (en lille overdrivelse), ser De, hvad der ligger?« Og han pegede på »Hekla« og briggen, — og det var sandelig et temmelig højtideligt syn. Jeg så derhen, hvor han pegede, og lige ind i gabet af »Hekla«s 60 pd. Besætningen stod ved kanonerne, og skibet var havnen så nær, at jeg så stykboret, som kanonkommandøren holdt i hånden. Briggens styrbords batteri 8—18 pd., alle med fængrør i, jo det var lovende udsigter for publikum i land — men værre for os, thi vi var uden mindste dækning imellem tyskerne og ilden fra vore egne skibe«.

Kort efter, at »Christian VIII« var bragt ud af Åbenrå havn (det var ved 2—3 tiden), observerede man fra »St. Thomas«, at de tyske tropper trak sig ud af byen. I en rapport fra hovedkvarteret i Haderslev 2. 4. 1848 hedder det: »Ved synet af de første dragoner gik fjenden ud af byen ind i skovene; senere er intet set til ham. — Eskadronerne gik vestenom skovene og rekonoscerede egnen til henimod Kliplev uden at træffe på noget«. Sammen med den slesvigholstenske styrke eller kort efter dens afmarch flygtede det revolutionære partis ledere fra Åbenrå: de to brødre Karberg, Lüders, Asmus Lorentzen, deputeretkollegiets ordfører, K. D. Dellefsen, advokaterne Bruhn og Nissen, lægerne Neuber og Schow (sidstnævnte en broder til borgmeste-

ren) samt Kopperholdt⁹⁷. Friskarerne fik fra Åbenrå følgeskab af et par af toldbodens embedsmænd: kontrollør, kaptajn v. Wasmer (han blev såret ved Bov og døde af sine sår på garnisons-hospitalet i København) og assistent Lüth (der blev taget til fange ved Bov, men vendte tilbage til Åbenrå i efteråret under våbenstilstanden)⁹⁸.

To timer efter den slesvigholstenske styrkes afmarch viste danske tropper sig uden for byen og forlangte at få en samtale med magistraten. Agent Bruhn begav sig da som ældste rådmann sammen med bysekretær Suadiciani uden for byen, hvorfra de i en ventende vogn kørte en time nordpå. Her spurgte en højere dansk officer dem, om byen havde anerkendt den provisoriske regering. De bejaede dette, men tilføjede, at »byen ikke havde haft til hensigt at svigte sin konge«⁹⁹.

Samme dags aften havde Steen Bille et møde med magistraten på rådhuset. Efter de radikale slesvigholsteneres fjernelse viste det sig let at nå til en modus vivendi: Magistraten erklærede på ny sin troskab mod kongen, og Steen Bille udstedte derpå to bekendtgørelser: i den ene opfordrede han til frivillig tjeneste i flåden, i den anden opfordrede han indbyggerne til lydighed mod magistraten. Næste dags formiddag (1. april) havde Steen Bille en lignende samtale med amtmand v. Stemmann.

IGEN UNDER KONGENS SCEPTER

31. 3.—3. 4.

Som tegn på, at byen var vendt tilbage under kongens scepter, blev den provisoriske regerings plakater nedrevet på Steen Billes ordre. På skibsbroen blev om aftenen den 31. marts en stor mængde af dens proklamationer og forordninger brændt under Suensons tilsyn¹⁰⁰. Ved denne lejlighed, siges det i magistratens indberetning 1. 5. til den provisoriske regerings befuldmægtigede, holdt Frederik Fischer en tale, »hvis tendens ikke behøver en nærmere antydning«. Magistraten benyttede i øvrigt denne autodafé som påskud til at brænde hele korrespondancen med den provisoriske regering, idet man »i overensstemmelse med den af kaptajn Suenson iagttagne fremgangsmåde anså det for

sin pligt at overgive alt, hvad der havde at gøre med den provisoriske regering, til forglemmelse«¹⁰¹.

Lørdag den 1. april var alt roligt i Åbenrå, rapporterede Steen Bille samme dag til Marineministeriet. »Det danske flag vajede overalt, og man ventede de danske tropper, man indkørte fougage, som kom vester fra. Stemningen i byen, især blandt menig mand, var meget for den danske sag; borgerne ønsker kun fred og rolighed og giver efter for øjeblikkets magthavere; embedsmændenes opførsel er meget tvetydig«. Før Steen Bille kl. 13 ombord på »Hekla« forlod Åbenrå, sendte han en forholdsordre til Suenson: »Så længe krigen ikke er udbrudt, går De så lidt som muligt angrebsvis til værks«, hedder det heri med en sætning, der forklarer meget af begge parters besynderlige krigsførelse omkring Åbenrå. I en senere skrivelse fra Bille (samme dag) blev det pålagt Suenson at skaffe så mange søværnepligtige og frivillige matroser som muligt. Ud for Åbenrå fjord mødte »Hekla« ved 2-tiden dampskibet »Odin«, der var på vej til Fredericia med borgmester Schow ombord som arrestant.

De danske tropper rykkede heller ikke denne dag ind i Åbenrå, men dragonskadronerne forstærkedes, og deres nærhed prægede livet i byen. Gamborg hilste på de første danske soldater, da han efter middag besøgte skibsbygmester Paulsen på Farversmølle (hvortil denne var flygtet), »idet en korporal, som førte en patrulje, kom igennem haven, just som jeg kom derud«. Henimod aften gik skibstømmerne i sluttet trop med dannebrog i spidsen til de fra Haderslev fremrykkende styrkers kantonnement i Genner. De »bevidnede deres glæde over danske troppers ankomst og hengivenhed for konge og fædreland«, rapporterede oberstløjtnant Magius straks efter¹⁰².

Søndag den 2. april marcherede den danske hærs avantgarde mod syd og rykkede kl. halv et ind i Åbenrå. Fortravet udgjordes af 3. kompagni af 3. jægerkorps under kommando af kaptajn F. Hegermann-Lindencrone. Næste dags morgen skrev han i sin melding om indtoget: »Ankommen mod Apenrade kom et tog tømmerfolk bærende det danske flag kompagniet i møde og gik foran dette igennem byen syngende fædrelandske sange«. Og Frederik Fischer skrev i sit ugeblad: »Vor by har antaget et helt

andet præg. Danske flag vajer fra huse og skibe . . . Ovenpå den fortrykte stemning og den lammende skræk hersker den glædste og livligste bevægelse iblandt indvånerne«.

Mandag den 3. april måtte Sikkerhedskorpset aflevere sine geværer. Dermed var omvæltningens kortvarige herredømme i Åbenrå likvideret. Da den provisoriske regering i slutningen af april igen udstrakte sit styre til Åbenrå, måtte de radikale nøjes med rollen som en meget aktiv venstrefløj. Situationen forskød sig heller ikke til deres gunst, da borgmester Schow i september vendte tilbage fra sit fangenskab. I deres iver for at fremme den tyske revolution kom de mere og mere i modsætning til åbenråernes store flertal og forspildte deres mulighed for at samle de brede lag om sig. Derimod dukkede byens almue, uventet for alle, frem på den nationalpolitiske arena. Dens politiske følelser fandt naive udtryk, men ingen kunne være i tvivl om dens danskhed. På denne faste grund fandt også Åbenrås dansksindede borgerskab et sikkert ståsted. Før 1848 havde danskheden i Åbenrå været en spæd plante, der ikke formåede at gøre sig gældende i skyggen af det dominerende slesvigholstenske bourgeoisie. Efter martsdagene i 1848 var danskheden i Åbenrå placeret og af alle anerkendt som tyskhedens jævnbyrdige.

NOTER

1. I det følgende anvendes bl. a. følgende forkortelser:
RA — Rigsarkivet.
LA — Landsarkivet i Åbenrå.
RK — Regeringskommissionen for Hertugdømmet Slesvig af 3. april 1848; dens arkiv findes i RA.
2. Brev, dateret Åbenrå 13. 4. 1848 fra Fischer til stiftamtmand v. Sponneck (RK).
3. Se bl. a. Ap. Ugeblad 6. og 27. 10. 1847.
4. Ap. Ugeblad, 9. og 23. 2 1848 (tillæg).
5. Se ovennævnte brev fra Fischer.
6. Tyske kancelli C. 4. Kancellipræsidentens sager. I. (RA).
7. Ap. Ugeblad 23. 2. 1848.
8. Ap. Ugeblad 8. 3. 1848.
9. Lyna 18. 3. 1848.
10. P. Lauridsen: »Da Sønderjylland vaagnede«, 7. bd., s 135.
11. Ap. Ugeblad 4. 4. 1848.
12. Sammesteds.
13. RKs arkiv, VI (RA).
14. Borgerprotokollen 21. 3. 1848 (LA) og Ap. Ugeblad 22. 3. 1848.
15. Schows erklæring 23. 5. 1848 (RK).

16. Schows erklæring 15. 4. 1848 (RK).
17. Ap. Ugeblad 4. 4. 1848.
18. Afskrift af brev fra Kopperholdt til H. Karberg 15. 2. 1850; Slesv. Min. 1. dept. A. Politik II. (RA).
19. Forhør 28. 6. og 23. 5. 1848 (RK).
20. Det er betegnende, at den erklæring, som magistraten den 1. maj 1848 afgav til den provisoriske regering, er holdt i en lige så forbeholden tone som erklæringen til den danske regeringskommission.
21. Kopperholdts ovennævnte brev fra 1850.
22. C. Gamborg: »Ungdomsminder fra 1848« i »Vort Forsvar«, 1891, nr. 280—283, 285 og 287.
23. Politibetjent H. C. Nielsens udtalelser under forhøret den 13. 4. og postmester Moltkes svar på RKs spørgsmål 13. 4.
24. Schows erklæring af 15. 4. Karakteristisk nok skubber Schow på dette sted af sin erklæring hele ansvaret for de revolutionære aktioner over på sikkerhedskorpset (»nu gjaldt det blot om at adlyde; det var mængden, støttet til sikkerhedskorpset, der nu førte roret«), skønt han tidligere i den samme erklæring, hvor det gjaldt om at forsvare korpsets oprettelse, betonedede, at dets medlemmer kom fra det højere og mellemste borgerskab og følgelig var gode samfundsstøtter.
25. Landesverwaltung. I. Krieg und Politica. Betr. die Rückkehr der Schleswiger ... 1851. Norm. Amnestie. (RA).
26. Åbenrå byarkiv, VI, nr. 30. Advokater 1772—1853: Bahnsens notitser juli 1852 (LA).
27. Gamborg, anf. sted.
28. Schows erklæring 15. 4.
29. Ap. Ugeblad 4. 4.
30. Gamborg.
31. Schow 15. 4.
32. Skibsbygger Jürgen Paulsen.
33. Moltkes svar 13. 4. på RKs spørgsmål.
34. Forhør over Schow 23. og 31. 5. og over Marcus 23. 5. 1848 (RK).
35. »Tønder By gennem Tiderne«, 1943/44, s. 227.
36. Bilag til skrivelse 12. 9. 1848 fra RK til det slesv-holst. kancelli (RK).
37. Afskrift af erklæring fra bykollegierne i Tønder 3. 4. 1848 som bilag til borgmester Knudsens svar 15. 4. 1848 på RKs spørgsmål. — Den nøje kontakt mellem slesvigholstenerne i Åbenrå og Tønder fremgår også af et af Todsens fremsat forslag til en daglig stafetforbindelse mellem de to byer: »Freilich dürften die Apenrader weniger Neuigkeiten von hier aus, als wir von dorten erwarten«.
38. Hjelholt: »Flensborgs 'anerkendelse' af den provisoriske regering«, Hist. Tidsskr., 11. rk., 3. bd., s. 387.
39. Forhør over borgmester Langreuter (RK).
40. Gamborg.
41. 21. marts var der fra København givet ordre til at indkalde reservisterne. Ordren må have nået Åbenrå den 23., men efter gammel vane afventede amtshuset de detaillerede indkaldelsesordrer fra Fredericia. Disse indtraf den 24. marts, og samme dag udgik indkaldelserne fra amtshuset. Bilag til sagen mod Stemann (RK).

42. Brev, dat. 26. 3., fra Schow til hertug Christian August (Primkenau-arkivet i Schl.-H. Landesbibl. i Kiel).
43. Ifølge Schow, hvis oplysninger herom ikke bestrides fra anden side, blev der i alt anholdt 30—40 soldater.
44. Rådsbetjent Ipland 13. 4. (RK).
45. Krigsministeriet. Direkt. for arm. pers. Indkomne sager. Protokol nr. IV, 1848. (RA).
46. Sammesteds.
47. Sammesteds (afskrift).
48. Forhøret i sagen mod Schow 13. 4. (RK).
49. Forhør over Stemann 13. 4. (RA).
50. Skrivelse 5. 4. fra avantgarden i Åbenrå til det nørrejydske armékorp (RK).
51. Sammesteds.
52. Se f. eks. sognefoged Reuters svar på RKs spørgsmål 15. 4. 1848 (RK).
53. Forhør over Marcus 23. 5. (RK).
54. Se ovenfor.
55. Undersøgelsen mod Stemann 13. 4. 1848. Amtsfuldægtig Brinckmanns udsagn (RK).
56. Svar på RKs spørgsmål.
57. Reuters svar 15. 4. 1848 på RKs spørgsmål.
58. Sammesteds.
59. Schows erklæring 15. 4.
60. Rehhoffs svar 13. 4. 1848 på RKs spørgsmål.
61. Kroghs svar 13. 4. 1848 på RKs spørgsmål.
62. Moltkes svar 13. 4. 1848 på RKs spørgsmål.
63. Generalstabens værk: »Den dansk-tydske Krig i Aarene 1848—50«, 1867, I, 1; s. 86.
64. Schows erklæring 15. 4.
65. Generalstabens værk I, 1; s. 94.
66. Hjelholt: »Flensborgs 'anerkendelse'...«, Hist. Tidsskr. XI, 3; s. 388.
67. Forhøret over Marcus 23. 5. 1858 (RK).
68. Krigsministeriet. Direkt. f. arm. pers. Indkomne sager. Protokol nr. IV. 1848 (RA). Rapporter, dat. Kolding 28. 3. og 29. 3.
69. Generalstabens værk, I, 1; s. 111 f.
70. Fremstillingen af krigsskibenes deltagelse i krigsoperationerne hviler her og i det følgende på deres skibsjournaler og korrespondanceprotokoller i RA.
71. Generalstabens værk, I, 1; s. 119.
72. Regenburgs samlinger A III (RA).
73. Borgs svar 15. 4. på RKs spørgsmål.
74. Primkenau-arkivet på Schl.-Holst. Landesbibl., Kiel.
75. Magistratens indberetning til RK 8. 4. 1848: Bilag til sagen mod Schow.
76. »Dengang jeg drog afsted. Erindringer fra 1848—50«, 1898 s. 21 (Strandkontrollør S. W. Rasmussens erindringer).
77. Gamborg.
78. Gamborg.
79. »Erinnerungen eines Nordschleswigers aus den Kriegsjahren 1848—49 und 1864«, Åbenrå, 1898. S. 5.
80. Schows erklæring 15. 4. Gamborg.
81. Gamborg omtaler Schow, agent Bruhn og »et par slesvigholstenske herrer«.

82. »Dengang jeg drog afsted —«. Her siges dette, sikkert fejlagtigt, om Schow.
83. Rapport fra Suenson 31. 3.
84. I depechen hed det, at »St. Thomas« siden kl. 2 lå fortøjet »med breddesiden til byen«. »Jeg udbeder mig bevis for modtagelsen af dette brev, der bliver afsendt med stafet. I Apenrade by er det temmelig roligt og intet fjendtligt korps har endnu nærmet sig byen«.
85. »Dengang jeg drog afsted —«.
86. Generalstabens værk, I, 1; s. 129.
87. »Förster Heise's schleswig-holsteinische Feldzugserinnerungen von 1848—1851, mitgeteilt von Felix Schmeissen«. U. å. (1913?). — »Die Kieler Studenten zur Zeit der Erhebung 1848, von W. Bahnsen, ehemals Leutnant im 4. schl.-holst. Jäger-Corps« og Fr. v. Wardenburg: »Erinnerungen eines schleswig-holsteinischen Freiwilligen aus dem Frühjahr 1848« i »Erinnerungsblätter an die schleswig-holsteinischen Feldzüge von 1848—51...« Altona 1888.
88. Gamborg fortæller, at Suenson ikke ville udelukke den mulighed, at soldaterne ville tilslutte sig den danske sag.
89. W. Bahnsens Erindringer.
90. Ap. Ugeblad 4. 4. 1848. Jfr. W. Bahnsens Erindringer.
91. Nogle bevarede rapporter viser, at man også var i kontakt med landbefolkningen i denne egn og fik oplysninger om, hvem der måtte regnes for farlige slesvigholstenske agitatorer i Åbenrå.
92. Generalstabens værk, I, 1; s. 128.
93. Krigsministeriet. Direkt. f. arm. pers. Indkomne sager. Protokol IV 1848: Rapport fra Hedemann, dat. Hdl. 2. 4. 1848, og rapport fra Wedell-Wedellsborg, dat. Åbenrå 3. 4. 1848 (RA).
94. Marineministeriet. Sekr. og komm.kontoret. Indkomne sager 1848: Bilag til brev fra Steen Bille til statsminister Moltke, dat. Åbenrå 1. 4. (RA).
95. »Erinnerungen eines Nordschleswigers«.
96. Generalstabens værk støtter sig til en fjerde, mig ukendt kilde.
97. Se bl. a. Ap. Ugeblad 4. 4. 1848.
98. Slesv. Toldeksp. Ktr. Sager vedr. oprøret 1848—51 A. (RA).
99. Åbenrå magistrats indberetning 8. 4. 1848 til RK, og Åbenrå magistrats indberetning 1. 5. 1848 til den provisoriske regerings overordentlige befuldmægtigede for hertugdømmet Slesvig (koncept i Åbenrås byarkiv II Nr. 4 a—g: Sager vedr. alm. polit. og nat. forhold 1835—67) (LA).
100. Ap. Ugeblad 4. 4. 1848.
101. Indberetning 13. 4. om en husundersøgelse hos borgmester Schow (RK).
102. Nørrejydske Armékorps. Justitsvæsen 1848. Nr. 5 (Hærens arkiv).